UN EVENIMENT: PUBLICAREA VERSIUNII ROMÂNEŞTI A ROMANULUI *BELLE DU SEIGNEUR* DE ALBERT COHEN REALIZATĂ DE CĂTRE IRINA MAVRODIN. CONTEXTUL RECEPTĂRII ŞI CRITICA TRADUCERII / UN ÉVÉNEMENT : LA PUBLICATION DE LA VERSION ROUMAINE DE *BELLE DU SEIGNEUR* D'ALBERT COHEN RÉALISÉE PAR IRINA MAVRODIN. CONTEXTE DE LA RÉCEPTION ET CRITIQUE DE LA TRADUCTION

Gina PUICĂ[1]

Rezumat: În 2000, apare la editura EST *Belle du Seigneur/Frumoasa Domnului* de Albert Cohen, în traducerea Irinei Mavrodin. Anterior, Albert Cohen era un scriitor aproape ignorat în cultura română, inclusiv de către cea care l-a tradus, deşi fusese publicat în Franţa de Gallimard. Această situaţie reaminteşte cât de importante sunt actul traducerii şi rezultatul acestuia pentru difuzarea internaţională a unei opere.
Vom încerca să recreăm pe scurt contextul apariţiei în limba şi pentru cultura română a acestui amplu roman, la realizarea căruia traducătoarea a lucrat timp de 10 ani, ce contabilizează 1200 de pagini dactilografiate, una din traducerile de referinţă ale Irinei Mavrodin, pe care aceasta o plasa în bibliografia sa de traducătoarea la vârf, alături de traducerile pe care le-a efectuat din operele lui Blanchot, Flaubert, Proust, Bachelard şi Cioran. Vom proceda apoi la o „lectură critică" a acestei traduceri, exerciţiu ce promite să fie interesant, întrucât *Belle du Seigneur* este o operă foarte specială, scrisă în registre foarte diverse, aspect care a pus-o adesea pe traducătoare în situaţia de a înfrunta „dificultăţi insurmontabile" în elaborarea versiunii româneşti, devenită şi din acest motiv o creaţie unică în istoria traducerilor mavrodiniene.

Cuvinte-cheie: limba franceză, traducere literară, receptare prin traducere, lectură critică a traducerilor, curiozitate literară.

Résumé : En 2000, paraît aux éditions EST en traduction roumaine *Belle du Seigneur* d'Albert Cohen, réalisée par Irina Mavrodin. Auparavant, Albert Cohen était un écrivain quasi complètement inconnu dans la culture roumaine, y compris pour celle qui allait le traduire et bien qu'il eût été publié en France chez Gallimard. Cette situation rappelle combien sont importants l'acte de traduction et son résultat dans la diffusion internationale d'une œuvre.
Nous essaierons de recréer le contexte de la parution en langue roumaine et pour la culture roumaine de *Belle du Seigneur/Frumoasa Domnului*, texte très ample, à la réalisation duquel Irina Mavrodin aura travaillé durant une dizaine d'années et comptabilisant environ 1200 pages dactylographiées, l'une des traductions de référence d'Irina Mavrodin, que celle-ci plaçait au sommet de sa bibliographie de traductrice, à côté de ses traductions des œuvres de Blanchot, Flaubert, Proust, Bachelard et Cioran.

[1] Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava, gina.puica@litere.usv.ro

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)

Nous procéderons ensuite à une „lecture critique" de cette traduction, exercice qui promet d'être intéressant, puisque *Belle du Seigneur* est une œuvre unique en son genre, rédigée dans des registres très divers, aspect qui a souvent mis notre traductrice dans la situation d'affronter des „difficultés insurmontables" dans l'élaboration de cette version roumaine, très particulière dans l'histoire des traductions mavrodiniennes.

Mots-clés : langue française, traduction littéraire, réception par la traduction, critique de la traduction, curiosité littéraire.

Preliminarii

Tematica „100 de ani de traduceri în limba română" invită la abordări traductologice diacronice. Istoria este însă marcată de date. Or, data este „mai puternică decât timpul însuşi" (Hirt, 2010: 42), aprecia filozoful contemporan André Hirt, care adăuga: „Data nu este timp […], în sensul neutru al termenului, o porţiune de timp, doar timp, un element omogen al timpului şi de timp. Nu, data oferă timp, un conţinut timpului, care este concomitent timp şi altceva decât timp." (Hirt, 2010: 39) Citatul continuă în aceeaşi notă, dar îl opresc aici, mulţumindu-mă să amintesc că datele, mai precis marile date, fac de fapt Istoria, susţrăgând-o pe aceasta din urmă curgerii anoste. Despre o dată sau despre nişte date este şi articolul de faţă.

În 1995, apare la editura EST – Samuel Tastet Éditeur *Cartea mamei*, traducere românească a volumului *Le livre de ma mère* (care a cunoscut o a doua ediţie în 2002) al scriitorului elveţian de limbă franceză Albert Cohen (1895-1981), apariţie urmată în anul 2000 de publicarea traducerii imensului roman scris de acelaşi autor, *Belle du Seigneur*, sub titlul bilingv (deşi e vorba de o ediţie pur românească) *Belle du Seigneur/Frumoasa Domnului*. Traducerea ambelor volume poartă semnătura Irinei Mavrodin (1929-2012).

Albert Cohen, un mare autor, perfect necunoscut în România înainte de 1995

Anterior apariţiei acestor două volume, Albert Cohen era un scriitor aproape complet ignorat în cultura română, inclusiv de către cea care l-a tradus, deşi fusese publicat în Franţa de editura Gallimard, iar *Belle du Seigneur* primise chiar Marele Premiu al Academiei Franceze într-un an foarte simbolic, 1968. Această situaţie reaminteşte cât de importante sunt actul traducerii şi rezultatul acesteia pentru difuzarea/receptarea internaţională a unei opere.

Înainte de a aborda aşadar – pe scurt – contextul şi de a face primii paşi în critica traducerii în limba română a celui mai important volum al lui Albert Cohen, se cuvine să fac o minimă prezentare a autorului operei originale şi a traducătoarei sale în limba română.

Albert Cohen, evreu născut în Grecia, a copilărit la Marsilia şi a trăit mare parte din viaţă la Geneva, unde a activat în organizaţii internaţionale pentru

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)

drepturile omului (Organizația Națiunilor Unite). A fost deci un funcționar, un personaj relativ marginal în lumea literelor, aspect care l-a marcat într-un fel, apariţiile sale literare fiind oarecum haotice, urmate de lungi perioade de tăcere (ce-i drept, este vorba adesea de texte foarte ample care au necesitat o lungă perioadă de gestație). În acelaşi timp, Albert Cohen a rezistat cu o forţă şi cu rezultate extraordinare limbajului de lemn administrativ care l-ar fi putut contamina. Nu doar că limbajul de lemn nu se resimte în textele sale - situate la polul opus prin prospeţimea lor – dar este continuu luat peste picior de Albert Cohen, la fel ca şi practicile şi obiceiurile, uneori criticabile, din instituţiile internaționale care se întrevăd în prozele sale.

Începând cu primul său roman, intitulat, după numele protagonistului, *Solal*, publicat în 1930, Albert Cohen a construit un ciclu romanesc, care ar fi trebuit să se intituleze „La geste des juifs", sau „Solal et les Solal", din care face parte şi *Belle du Seigneur*. Ritmul foarte imprevizibil în care au apărut romanele sale face secundară însă această plasare în cadrul unui ciclu romanesc, volumele putând fi citite, oricum, foarte bine individual. Însă, în 2018, când s-au împlinit 50 de ani de la apariția romanului *Belle du Seigneur*, a fost în sfârşit publicată într-un singur volum, în colecția „Quarto" a editurii Gallimard, tetralogia *Solal et les Solal*, îngrijită de Philippe Zard, cuprinzând romanele *Solal* (1930), *Mangeclous* (1938), *Belle du Seigneur* (1968) şi *Les Valeureux* (1969), fapt care concretizează proiectul inițial al autorului şi care va permite de acum înainte o receptare mai unitară a textelor sale.

Irina Mavrodin, o traducătoare româncă reputată şi experimentată

Pentru lumea francofonă din România (şi într-o oarecare măsură din alte spaţii), numele Irina Mavrodin, traducătoarea în limba română a lui Albert Cohen, a fost şi rămâne un reper. Mentor şi creator de şcoală (de traductologie – cu precădere la Suceava – şi de poietică – mai ales la Craiova –, domenii strâns legate în viziunea ei), Irina Mavrodin este în primul rând autoarea unei vaste opere literare proprii, materializată în aproximativ 20 de volume de eseuri, 10 volume de poeme, 40 de opere traduse din franceză în limba română şi, mai rar, din limba română în limba franceză, o operă elaborată cu rigoare şi perseverenţă în timp, desfăşurată pe trei mari domenii: teorie literară, poezie şi traducere de literatură.

Toate aceste trei domenii s-au impulsionat şi hrănit constant unul pe altul în biografia Irinei Mavrodin, liantul cel mai solid dintre acestea fiind probabil traducerea a numeroase capodopere scrise în spaţiul francez şi mai larg francofon, exerciţiu care i-a oferit un suflu mereu reînnoit şi o continuă deschidere către alte spaţii, alte viziuni, alte sensibilităţi.

Marile concepte de teorie literară (poetică şi poietică) cu care a lucrat Irina Mavrodin – practico-teoria, concept preluat de la Jean Ricardou, lectura plurală şi ambiguitatea, în descendenţa lui Jakobson şi a lui Eco,

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)

intertextualitatea, pe urmele Juliei Kristeva, binomuri precum conotaţie/denotaţie, familiaritate/depeizare (stranietate), literalitate/literaritate etc. (Mavrodin, 2006: 5-7 et passim) – şi-au găsit verificarea şi reconfirmarea în operele marilor creatori traduşi în limba română, revenind împrospeţite sub peniţa Irinei Mavrodin şi imprimând activităţii sale o constantă „mişcare biunivocă", cum îi plăcea scriitoarei şi traducătoarei să afirme.

Fără a intra în detalii, mă voi limita să-i menţionez aici pe principalii autori traduşi de-a lungul anilor din limba franceză în limba română de Irina Mavrodin (ordinea este aleatorie), fără a-l mai menţiona aici pe Albert Cohen: Marcel Proust (integrala *À la recherche du temps perdu* – la care traducătoarea a lucrat timp de 20 de ani şi care a fost recompensată cu Premiul Uniunii Scriitorilor din România şi Premiul „Iulia Hasdeu"), Gustave Flaubert (volumul al III-lea dintr-o ediţie critică a textelor lui Flaubert, cuprinzând *Bouvard et Pécuchet. Par les champs et par les grèves. Dictionnaire des idées reçues*, premiat de asemenea de Uniunea Scriitorilor din România), Doamna de Staël, Doamna de Sévigné, Albert Camus, André Gide, Francis Ponge, Henry de Montherlant, Élie Faure, Eugène Delacroix, Jean Cocteau, Aloysius Bertrand, Maurice Blanchot (Premiul Uniunii Scriitorilor din România), Paul Ricœur, Gaston Bachelard, Gérard Genette, Pierre Chaunu, Emil Cioran, André Pieyre de Mandiargue, Patrick Rambaud, Jean-Louis Courier, Camille Laurens. Se va observa, din simpla lectură a acestei liste de nume, diversitatea acestor scriitori pe care Irina Mavrodin i-a transferat exemplar în limba română, valoarea recunoscută a operei acestora (a tradus texte majore din literatura de limbă franceză) şi singularitatea creatoare recunoscută a multora dintre aceştia, care au inspirat-o pe traducătoarea, teoreticiana şi poeta româncă[2].

***Belle du Seigneur / Frumoasa Domnului*. Contextul receptării româneşti**

Belle du Seigneur este un roman extrem de vast (1110 pagini în ediţia Folio Gallimard), scris în multiple registre şi făcând apel la nenumărate tehnici de scriitură şi de povestire: de la monologul interior în forme foarte îndrăzneţe (chiar mai îndrăzneţe decât cele prezente în Noul Roman francez, cum vom vedea) la dialoguri spumoase, trecând prin povestirea de tip mai degrabă tradiţional. Este, de asemenea, un roman poetic – în dublul sens al termenului „poetic": liric şi modern (Mavrodin, 1977: passim).

[2] Pentru completarea acestor informaţii despre Irina Mavrodin, a se vedea, între altele, revista *Atelier de traduction* (Editura Universităţii Suceava), în special nr. 2 (2004), cuprinzând un dosar consacrat traducătoarei şi scriitoarei Irina Mavrodin; articolul meu, Gina Puică (2005): *Irina Mavrodin şi epifania gestului scriptural*, în „Poesis", Anul XVI, nr. 1-2 (169-170), ianuarie-februarie 2005, p. 20-23; şi, desigur, lucrarea Ancăi Brăescu (2015): *La pratico-théorie de la traduction chez Irina Mavrodin*, Editura Universităţii „Ştefan cel Mare" din Suceava, col. „Studia doctoralia – Francophonie-Traductologie".

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)

Despre receptarea tardivă în România a lui Albert Cohen a scris succint chiar traducătoarea sa: „Receptarea lui în România […] reprezintă, prin bizareria ei, un caz paradigmatic, care ne pune în faţa unui paradox" (Mavrodin, 2006: 64), paradoxul constând în faptul că este vorba de un autor bine cunoscut şi bine vândut şi premiat în Franţa, tradus şi în alte ţări, dar complet ignorat, chiar de specialişti, înainte de publicarea sa în România, „ţară francofilă şi francofonă" (*ibidem*).

Despre traducerea romanului *Belle du Seigneur*, la modul general, traducătoarea nota, după ce lungul proces fusese dus la bun sfârşit:

> „Dificultăţile de traducere constau în mare măsură în faptul că textul comporta întruna alternări, schimbări de registru, în ceea ce priveşte scriitura, care era alta o dată cu fiecare capitol, ca lexic, sintaxă, ritm. Te afli când în maniera procesului verbal, *à la* Balzac, când în scriitura „fluxului de conştiinţă", *à la* Faulkner. Aceasta din urmă îi propune traducătorului dificultăţi insurmontabile, deoarece uneori îl privează, prin discontinuitatea ei, de orice context. Mari fragmente, dacă nu capitole întregi, inventează o scriitură care prin *ritmul* ei (ce te obligă, ca traducător, dar poate şi ca obişnuit cititor, să citeşti textul cu voce tare, cântându-l aproape), îl supune pe traducător la eforturi de virtuozitate pe care poate nu le cere nici un alt text din câte am întâlnit. Este un ritm şi o melodie care aminteşte de psalmi, de Cântarea Cântărilor" (*ibidem*, 64-65).

De menţionat că la realizarea traducerii romanului *Belle du Seigneur/Frumoasa Domnului*, Irina Mavrodin a lucrat timp de 10 ani, în paralel cu munca la alte traduceri (printre care cele din Proust şi Cioran), textul contabilizând 1200 de pagini dactilografiate (*ibidem*, 64). Această operă traductivă reprezintă şi una din traducerile de referinţă ale Irinei Mavrodin, pe care aceasta o plasa în vârful bibliografiei sale de traducătoare, alături de traducerile pe care le-a efectuat din operele lui Blanchot, Flaubert, Proust, Bachelard şi Cioran (*ibidem*).

La scurtă vreme după apariţia ediţiei româneşti, Mihaela Popescu, o discipolă a Irinei Mavrodin, a redactat pentru revista „România literară" o cronică a traducerilor consacrată acestei cărţi, din care voi cita următorul paragraf, explicit dedicat muncii traductive a Irinei Mavrodin:

„Când am citit versiunea în limba română, am avut impresia că romanul a fost scris în româneşte. Stilul nu şi-a pierdut nimic din savoare, din plasticitate şi din frumuseţe. Surmontând capcanele de tot felul, Irina Mavrodin a reuşit un text izomorf, creând o structură ce este diferită şi totodată aceeaşi, redând vocile narative, multitudinea registrelor de limbă, ritmul şi muzicalitatea, jocurile de cuvinte, sintagmele inventate de Cohen, pronunţia defectuoasă etc.

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)

Belle du Seigneur în versiune românească este un adevărat eveniment literar[3]".

De observat că, spre deosebire de majoritatea traducerilor sale, cele realizate după opera lui Albert Cohen, inclusiv *Belle du Seigneur/Frumoasa Domnului*, nu sunt dotate cu aparat critic: nu conţin nici prefaţă, nici note. Cel mai probabil, alegerea a fost cea a editorului, care a dorit să evite din motive, în primul rând comerciale, îngreunarea volumelor. E drept însă că nici în alte texte, exterioare volumelor lui Cohen, Irina Mavrodin nu a revenit asupra acestor traduceri, dacă exceptăm câteva paragrafe dintr-un interviu şi un text despre receptarea lui Albert Cohen în România. Un motiv în plus pentru noi de a ne apleca asupra acestor traduceri şi de a le analiza, inclusiv prin raportare la teoriile traductologice ale Irinei Mavrodin.

Să începem cu titlul ales: *Belle du Seigneur/Frumoasa Domnului*. Este un titlu destul de neobişnuit, pentru că este bilingv. Traducătoarea s-ar fi putut foarte bine mulţumi cu titlul *Frumoasa Domnului*, care poate fi considerat o traducere desăvârşită a lui *Belle du Seigneur*. *Seigneur* – termen polisemic – are un echivalent perfect în cuvântul *Domn* din limba română, în ambele limbi termenul în cauză desemnând după caz o persoană cu autoritate, un suveran sau Dumnezeu.

Irina Mavrodin a preferat însă să rămână într-o ezitare nerezolvată între original şi traducerea acestuia. „Alegerea" aceasta, dacă o putem numi aşa, implică din partea tălmăcitoarei o înaltă dorinţă de fidelitate faţă de original, de surprindere şi de prezervare a celor mai fine nuanţe ale termenilor, a stranietăţii sursei, de oferire directă cititorului a unei idei despre proiectul şi programul originare ale lui Albert Cohen, de conectare a operei (traduse) la Opera originală. Şi acest lucru e perfect de înţeles. Practico-teoreticiana traducerii care a fost Irina Mavrodin se face astfel vizibilă, o recunoaştem. Ştim cum progresiv aceasta a devenit tot mai preocupată de păstrarea în versiunea tradusă a stranietăţii originalului, ştim ce importanţă acorda literalităţii în traducere, cunoaştem de asemenea creditul pe care îl acorda ambiguităţii, inclusiv ezitării, ca dominantă a acesteia.

Pe de altă parte, practica traductivă a Irinei Mavrodin a fost mereu ghidată de specificitatea fiecărei opere în sine. De aceea, traducerile Irinei Mavrodin, inclusiv *Belle du Seigneur/Frumoasa Domnului*, nu sunt aplicaţii dogmatice ale vreunei teorii. Acest aspect a fost foarte bine reliefat de Anca Brăescu, care notează în concluzia generală a cărţii sale dedicate Irinei Mavrodin (*La pratico-théorie de la traduction chez Irina Mavrodin*) faptul că traducătoarea română şi-a adaptat soluţiile în funcţie de tipul de text, strategiile sale variind de la traducerea literală la traducerea creativă (Brăescu, 2015: 280).

[3] Popescu, Mihaela, *Cronica traducerilor:* Belle du Seigneur – Frumoasa Domnului [online], „România literară", nr. 29, 2001, accesat la 15 septembrie 2018: http://www.romlit.ro/index.pl/belle_du_seigneur_-_frumoasa_domnului.

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)

De altfel, nu s-ar fi putut altcum justifica ideea de practico-teorie, de poietică şi poetică a traducerii, de mişcare biunivocă de la traducere la teorie şi vice-versa în jurul cărora s-au jucat întreaga reflecţie şi tot travaliul traductiv ale Irinei Mavrodin.

Un exerciţiu de critică a traducerii

Ca exemple pentru ilustrarea felului în care Irina Mavrodin a tradus acest text extrem de provocator care este *Belle du Seigneur*, am selectat trei fragmente, diferite ca tonalitate, dintre multe altele care ar fi putut fi extrase pentru a arăta dificultăţile pe care le-a presupus travaliul de transpunere în limba română a acestui complex şi vast roman şi rezultatele la care s-a ajuns în versiunea ţintă. Pentru o bună reliefare a specificităţilor acestui text – în special a ritmului său –, fragmentele alese sunt relativ lungi.

Primul fragment asupra căruia mă voi opri este incipitul romanului. Acest extras, ca şi întregul prim capitol, este interesant pentru noi în primul rând din punct de vedere al „ritmului", al „melodiei" – am reluat termenii pe care i-a menţionat traducătoarea într-un text citat mai sus –, adevărate pietre de încercare pe care le-a avut de depăşit Irina Mavrodin în procesul traductiv, fără a lua în calcul terminologia precisă relativă la micul bestiar prezent în finalul acestui prim fragment, redată cu fidelitate în limba română.

> „Descendu de cheval, il allait le long des noisetiers et des églantiers, suivi des deux chevaux que le valet d'écurie tenait par les rênes, allait dans les craquements du silence, torse nu sous le soleil de midi, allait et souriait, étrange et princier, sûr d'une victoire. À deux reprises, hier et avant-hier, il avait été lâche et il n'avait pas osé. Aujourd'hui, en ce premier jour de mai, il oserait et elle l'aimerait.
> Dans la forêt aux éclats dispersés de soleil, immobile forêt d'antique effroi, il allait le long des enchevêtrements, beau et non moins noble que son ancêtre Aaron, frère de Moïse, allait, soudain riant et le plus fou des fils de l'homme, riant d'insigne jeunesse et amour, soudain arrachant une fleur et la mordant, soudain dansant, haut seigneur aux longues bottes; dansant et riant au soleil aveuglant entre les branches, avec grâce dansant, suivi des deux raisonnables bêtes, d'amour et de victoire dansant tandis que ses sujets et créatures de la forêt s'affairaient irresponsablement, mignons lézards vivant leur vie sous les ombrelles feuilletées des grands champignons, mouches dorées traçant des figures géométriques, araignées surgies des touffes de bruyère rose et surveillant des charançons aux trompes préhistoriques, fourmis se tâtant réciproquement et échangeant des signes de passe puis retournant à leurs solitaires activités, pics ambulants auscultant, crapauds esseulés clamant leur nostalgie, timides grillons tintant, criantes chouettes étrangement réveillées." (Cohen, 2015: 13-14)

Să urmărim acum traducerea românească a acestui început de roman:

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)

„După ce descălecase, mergea de-a lungul tufişurilor de aluni şi de măcieşi, urmat de cei doi cai pe care valetul îi ţinea de hăţuri, înainta prin trosniturile tăcerii, gol până la brâu sub soarele amiezii, înainta şi surâdea, straniu şi princiar, sigur de victorie. În două rânduri, ieri şi alaltăieri, fusese laş şi nu îndrăznise. Astăzi, în această primă zi de mai, va îndrăzni şi ea îl va iubi.

Prin pădurea stropită cu pete de soare, încremenită pădure de spaime străvechi, înainta de-a lungul hăţişurilor, frumos şi nu mai puţin nobil decât strămoşul său Aaron, fratele lui Moise, înainta, râzând dintr-o dată, el, cel mai nebun dintre fiii omului, râzând de atâta tinereţe şi iubire, smulgând dintr-o dată o floare şi muşcând-o, dansând dintr-o dată, preanobil senior cu cizme înalte, dansând şi râzând sub soarele orbitor dintre ramuri, cu graţie dansând, urmat de cele două înţelepte animale, pentru dragoste şi pentru victorie dansând, în timp ce supuşii săi, vietăţile pădurii se zbuciumau nesăbuit, mici şopârle trăindu-şi viaţa sub umbrelele suprapuse ale uriaşelor ciuperci, muşte aurii desenând figuri geometrice, păianjeni iviţi din tufele de mărăcini roz şi supraveghind gărgăriţe cu trompe preistorice, furnici pipăindu-se între ele şi schimbând semne numai de ele ştiute, apoi întorcându-se la singuraticele lor treburi, mişcându-se de colo-colo şi ascultând atent, broscoi solitari strigându-şi nostalgia, greieri timizi cântându-şi melodia subţiratică, bufniţe straniu trezite şi ţipând” (Cohen, Mavrodin, 2000: 11-12).

Citind sau mai degrabă ascultând fragmentul tradus, simţim că strădania Irinei Mavrodin de redare în limba română a ritmului originalului a dat roade, chiar dacă melodia din limba română este mai puţin perceptibilă decât în limba franceză. Textul are însă forţă, conferind acestui început de carte o formă de măreţie promiţătoare de surprize. Beneficiind şi de avantajele apropierii dintre limbile franceză şi română, traducătoarea a manifestat o fidelitate deosebită faţă de original la nivelul sintaxei şi al topicii, nu doar al lexicului.

Muzicalitatea stranie a originalului a fost păstrată în fragmentul de mai sus prin reluarea repetiţiilor în limba română: verbul la imperfect „allait”, tradus de Irina Mavrodin în prima ocurenţă prin „mergea”, este apoi redat sistematic (în următoarele patru ocurenţe) prin „înainta”, o alegere foarte potrivită, termenul „a înainta” sugerând în plus, şi în acord cu referinţele din al doilea paragraf al romanului (Aaron, Moise), o anumită temporalitate specifică iudaismului: deschidere mesianică oferită de clipă, consecinţă a trecutului şi aşteptare a viitorului.

Muzicalitatea nobilă din fragmentul citat reiese şi din inversiunile operate atât de Albert Cohen, cât şi de Irina Mavrodin. Astfel, „avec grâce dansant” (în loc de mult mai prozaicul „dansant avec grâce”) este restituit de traducătoare prin „cu graţie dansând” (şi nu prin „dansând cu graţie”); „d’amour et de victoire dansant” este redat prin „pentru dragoste şi pentru victorie dansând”.

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)

În acest din urmă exemplu, vedem de asemenea repetiţia gerunziului „dansant"/„dansând" şi alegerea oportună în limba română a prepoziţiei „pentru" în loc de „din" sau „de".

Un ultim lucru aş dori să mai semnalez din traducerea acestui fragment. Sintagma „haut seigneur aux longues bottes" este tradusă de Irina Mavrodin prin „preanobil senior cu cizme înalte", tălmăcitoarea româncă preferând termenului „domn" pe cel de „senior". Să nu uităm că deşi „Seigneur" din titlul original al romanului (*Belle du Seigneur*) este tradus prin „Domnului" (*Frumoasa Domnului*), o urmă de insatisfacţie o bântuia pe traducătoare din moment ce a simţit nevoia să ataşeze versiunii româneşti a titlului şi titlul original (*Belle du Seigneur/Frumoasa Domnului*). Această rezervă faţă de Domn ţine de vechea convingere a traducătoarei că realităţile spaţiului cultural-sursă nu trebuie adaptate spaţiului cultural-ţintă, că traducerea nu trebuie să autohtonizeze acele realităţi, găsindu-le echivalente mai mult sau mai puţin exacte. „Domn" este un termen care, cu certitudine, în viziunea Irinei Mavrodin, rezona cu „domnitor" şi alte referinţe prea româneşti, de aceea în acest fragment l-a evitat.

***

În continuare, voi rupe câteva rânduri din capitolul XVIII, care începe în ediţia originală consultată de mine la p. 201 şi se încheie la p. 217, cu un punct final, singura marcă de punctuaţie din întregul capitol, ce prezintă un monolog interior al protagonistei, Ariane. Selectez primele rânduri, urmate de echivalentul lor redat de către Irina Mavrodin:

> „Non je ne descendrai pas non je ne veux pas voir le type tant pis si scandale oh je suis bien dans mon bain il est trop chaud j'adore ça tralala dommage j'arrive pas à siffler vraiment bien comme un garçon oh je suis bien avec moi les tenant à deux mains je les aime j'en soupèse l'abondance j'en éprouve la fermeté ils me plaisent follement au fond je m'aime d'amour Éliane et moi a neuf dix ans on partait pour l'école l'hiver on se tenait par la main dans la bise glacée la chanson que j'avais inventée on la chantait lugubrement on chantait voici qu'il gèle à pierre fendre sur les chemins et nous pauvres devons descendre de bon matin voilà c'était tout et puis on recommençait voici qu'il gèle à pierre fendre oh une belle femme nue qui serait en même temps un homme pas bien ça ou plutôt oui je oui je descendrai je ferai scandale à table je l'insulterai je dirai ce qu'il a fait je lui lancerai une carafe à la tête oui qui serait en même temps un homme j'aimerais fumer un cigare une fois pour voir attention c'est un vilain mot je veux pas le dire j'ai envie de le dire non je le dirai pas ne le dirai pas tralala j'aimerais un bonbon au chocolat quand j'en mange un je le regarde avant de le mettre dans la bouche le mettre dans la bouche le tourne de tous les côtés et puis je le mange un peu […]" (Cohen, 2015: 201)

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)

Şi acelaşi fragment în versiunea Irinei Mavrodin:

> „Nu, nu voi coborî nu nu vreau să-l văd pe tip, puţin îmi pasă dacă iese scandal, mă simt atât de bine în cadă e prea caldă apa tare îmi place tralala păcat nu izbutesc să fluier cu adevărat ca un băiat, mă simt bine cu mine însămi ţinându-i în amândouă mâinile îi mângâi şi-i iubesc îi cântăresc şi-i simt tari îmi plac la nebunie de fapt mă iubesc pe mine cu adevărat Éliane şi cu mine la nouă sau la zece ani plecam la şcoală iarna ne ţineam de mână şi vântul îngheţat sufla cântam lugubru cântecul pe care eu îl inventasem cântam iată că-i un ger de îngheaţă pietrele iar noi sărmanele trebuie să ieşim din casă dis-de-dimineaţă asta era totul şi apoi o luam de la început iată că-i un ger de îngheaţă pietrele oh o frumoasă femeie goală care ar fi totodată un bărbat nu-i bine asta sau poate că-i bine da e bine voi coborî voi face scandal la masă îl voi insulta voi spune ce-a făcut îi voi arunca o carafă în cap da care ar fi totodată un bărbat mi-ar plăcea să fumez o ţigară de foi o dată ca să văd cum e atenţie e un cuvânt urât nu vreau să-l spun am poftă să-l spun nu nu-l voi spune nu-l voi spune tralala mi-ar plăcea o bomboană de ciocolată când mănânc una mă uit la ea înainte de a o băga în gură o învârtesc pe toate părţile şi apoi mănânc o bucăţică din ea […]” (Cohen, Mavrodin, 2000: 231)

Presupun că dintr-o eroare – care se dorea a fi corectură – făcută la editură, în traducerea românească apar la începutul acestui fragment trei virgule, absente în original şi care normalizează/standardizează discursul, restul paginilor capitolului fiind însă scrise fără nici un alt semn de punctuaţie, exceptând punctul final, prezent şi în original. Fluxul de conştiinţă, ideile, abandonate şi reluate, încălecate, din mintea Arianei sunt redate cu aceeaşi forţă în limba română şi în limba franceză. Discursul romanesc – cel puţin la fel de revoluţionar aici ca în cazul celor mai inovatori dintre noii romancieri francezi cu care a fost contemporan Albert Cohen – este astfel fidel transpus.

Fragmentul trimite discret către detalii despre care cititorul are cunoştinţă din paginile anterioare ale cărţii. Alte aspecte evocate (inclusiv elementele de reverie) se referă la prezentul strict al protagonistei. Fragmentul este plasat în carte după prima întâlnire faţă în faţă a protagonistei cu Solal (de care, fără a-şi da seama, aceasta este deja subjugată, deşi actul de seducţie nu a avut încă loc) şi trece de la imaginarea unei viitoare întâlniri cu acesta la trăirea voluptuoasă a clipei prezente (Ariane în cadă, bucurându-se de apa caldă şi de imaginea satisfăcătoare a propriului trup, în timp ce este traversată de amintiri legate de o puternică prietenie din tinereţe cu nuanţe homosexuale).

Singura soluţie pentru corecta transpunere în limba ţintă este aici fidelitatea faţă de original, traducerea „literală şi în toate sensurile”, după formula rimbaldiană adaptată traducerii de Irina Mavrodin şi atât de agreată de

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)

aceasta de-a lungul întregii cariere. Această fidelitate prin asumarea curajoasă a literalităţii este asigurată aici prin redarea cât mai exactă în limba română a fiecărei unităţi de sens şi recrearea în ansamblu a unui text revoluţionar din punct de vedere al formei şi autentic din punct de vedere al trăirii personajului.

***

Mai puţin reuşite (îndrăzneţe, creative), la un exerciţiu riguros comparativ cu originalul, par fragmentele care redau monologul interior al menajerei Mariette Garcin, în care Irina Mavrodin se revelă fidelă mai degrabă în spirit decât în literă faţă de original. Redau în continuare un fragment, urmat de traducerea sa:

> „[…] mais maintenant pauvre Mariette Garcin tu es bonne pour les balayures, n'empêche que de l'ouvrage j'en ai battu, fallait voir cette cuisine la façon qu'elle avait quand je suis arrivée avant-hier, l'évier tout noir que ça a été toute une polémique pour le ravoir propre, les coins pas faits, les serpillères collantes morveuses de jamais être rincées, et puis l'odeur que vous auriez dit je sais pas quoi, et puis tout changé de place, déménagé de Saribe en Chila, tout ça forcément la faute à la remplaceuse la Putallaz que je vous dirai tout à l'heure, une vraie gabegie cette cuisine, quand je suis rentrée avant-hier de retour donc de Paris ma sœur ayant dégonflé j'ai eu les sangs en culbute de la voir en décadence cette cuisine, moi que je la tenais fière et ordrée, une vraie bijouterie, il a fallu mon courage et ma grande décision, nettoyant les vitres tout de partout, à la peau de chameau, enfin tout, remettant tout en propreté, m'arrêtant pas une minute pour souffler vu la force du désordre qui y avait, forcément parce que quand la petite Martha a quitté c'est la Putallaz qui l'a remplacée, une s'en foutant qui fait des ménages le matin, je la connais, toujours la cigarette […]" (Cohen, 2015: 548).

> „[…] dar acum biată Mariette Garcin eşti bună doar să măturI, nu-i nimic, am făcut treabă bună, trebuia să vedeţi cum arăta bucătăria când am fost alaltăieri, chiuveta era neagră şi am muncit nu glumă ca s-o scot la lumină, era praf mult prin toate colţurile, cârpele de şters pe jos se împuţiseră că nu le mai spălase nimeni, şi duhnea de-ţi muta nasul din loc, şi toate erau schimbate de la locul lor, nu te mai descurcai cu nici un chip, de vină e aia care m-a înlocuit îngălata de Putallaz o să vă spun pe dată bucătăria era ca o cocină de porci, când m-am întors alaltăieri de la Paris, după ce soră-mea se dezumflase am crezut că fac un atac când am văzut bucătăria, pe care o ţineam curată ca un pahar şi în cea mai mare ordine, un adevărat giuvaer, a trebuit să-mi iau inima în dinţi şi să mă hotărăsc să şterg toate geamurile cu piele de căprioară, să curăţ totul, să nu stau nici o clipită să-mi trag răsuflarea aşa dezordine era, că atunci când Martha a plecat a înlocuit-o împuţita de Putallaz, una care face treaba de mântuială, o ştiu eu, mereu cu ţigara în gură […]" (Cohen, Mavrodin, 2000: 642).

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)

Tonalitatea registrului familiar, cu note argotice, este net mai puternică în original decât în traducerea românească. Unităţi foarte savuroase pentru cititor precum „n'empêche que de l'ouvrage j'en ai battu", „l'évier tout noir que ça a été toute une polémique pour le ravoir propre" „déménagé de Saribe en Chila" sunt reproduse relativ plat prin „nu-i nimic, am făcut treabă bună", „chiuveta era neagră şi am muncit nu glumă ca s-o scot la lumină" şi „nu te mai descurcai cu nici un chip". E drept, însă, că traducătoarea compensează aceste mici neajunsuri prin utilizarea în acelaşi fragment a unor termeni sau sintagme din registrul popular şi familiar („se împuţiseră", „împuţita de Putallaz", „îngălata de Putallaz", „duhnea de-ţi muta nasul din loc", „soră-mea se dezumflase" ş. a.).

Această estompare a registrului familiar din traducerea românească corespunde însă pe deplin viziunii Irinei Mavrodin, care şi-a manifestat în mai multe rânduri rezerva faţă de excesele de limbaj colorat (arhaisme, regionalisme, termeni de argou) în traduceri. Traducătoarea vedea în alunecarea (creativă) pe panta acestor registre de limbă apariţia unui pericol de neevitat: limbajul autohtonizant, în cazul de faţă românizant, plin de conotaţii, pliat pe realităţi de nuanţă, de nişă, ale spaţiului-ţintă şi implicit îndepărtat de spiritul şi de cultura care au stat la baza textului de origine. Totuşi, o urmă de regret în faţa acestei autocenzuri a Irinei Mavrodin, a acestei temeri în faţa propriei subiectivităţi de traducătoare-creatoare[4] ne va fi însă acum şi aici permisă…

În loc de concluzii, câteva observaţii finale

Belle du Seigneur/Frumoasa Domnului a prilejuit întâlnirea dintre un mare scriitor şi o mare traducătoare, de fapt dintre doi mari creatori. Natura textului original, compus dintr-o diversitate impresionantă de discursuri, în care travaliul scriitoricesc asupra microunităţilor de sens este foarte atent, nu i-a permis nicicum traducătoarei să se instaleze în confortul rutinei, să se bazeze pe automatisme, tentaţie care, dată fiind lungimea textului, ar fi putut să o atingă.

La un moment dat, unul din personajele romanului *Belle du Seigneur*, Adrien Deume, soţul Arianei, pe care cititorul îl vede în câteva rânduri cochetând cu scrisul, apare preocupat de traducere. Citez un scurt fragment relativ la acest episod în traducerea Irinei Mavrodin.

„Asta-i! Nu trebuie să ţin seama de "vera"! Trebuie să ştiu să fiu infidel! "Adevărată", pus lângă "zeiţă", este inutil, o zeiţă fiind întotdeauna adevărată, din punct de vedere păgân, bineînţeles. Virgiliu nu introdusese acest „vera"

[4] Despre asumarea subiectivităţii în traducere, a se vedea, între altele, Jean-René Ladmiral, (2004): *Lever de rideau théorique: quelques esquisses conceptuelles*, în „Palimpsestes", nr. 16, „De la lettre à l 'esprit: traduction ou adaptation?", Presses de la Sorbonne Nouvelle, pp. 15-30, în special pp. 22, 28-29.

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)

decât pentru că aşa o cerea prozodia. "Vera" nu era decât un cuvânt de umplutură, inutil în franceză, ba chiar dăunător." (Cohen, Mavrodin, 2000: 738)

Cred că putem vedea în acest fragment expresia unei forme de optimism traductologic, prin depăşirea a ceea ce Jean-René Ladmiral numea „fetişismul semnificantului" (Ladmiral, 2004: 29), şi metafora unei viziuni echilibrate, de mijloc, asupra traducerii, în care primează o fidelitate faţă de original indisociabilă de deplina asumare de către traducător a propriilor sale opţiuni, fie şi în pierdere faţă de textul-sursă. Această formă de fidelitate matură este şi cea de care a dat dovadă Irina Mavrodin de-a lungul procesului de transpunere în limba română a densului roman al lui Albert Cohen, în care viziunea sa traductologică teoretic literalistă a fost continuu supusă probei de acomodare la exigenţele şi la limitele operei traduse „pe cale de a se face".

Bibliografie:

Opera lui Albert Cohen, analizată sau menţionată în acest articol

Cohen, Albert ([1954], 1995): *Le livre de ma mère*, Paris, Gallimard, col. „Folio", 208 p.

Cohen, Albert ([1995], 2002): *Cartea mamei*, traducere de Irina Mavrodin, Bucureşti, EST-Samuel Tastet Éditeur, 138 p.

Cohen, Albert ([1968], 2015): *Belle du Seigneur*, Paris, Gallimard, col. „Folio", 1110 p.

Cohen, Albert (2000): *Belle du Seigneur/Frumoasa Domnului*, traducere de Irina Mavrodin, Bucureşti, EST-Samuel Tastet Éditeur, 1312 p.

Cohen, Albert (2018): *Solal et les Solal*, édition de Philippe Zard, Paris, Gallimard, col. „Quarto", 1664 p.

Bibliografie de specialitate:

Brăescu, Anca (2015): *La pratico-théorie de la traduction chez Irina Mavrodin*, Editura Universităţii „Ştefan cel Mare" din Suceava, col. „Studia doctoralia – Francophonie-Traductologie", 339 p.

Ladmiral, Jean-René (2004): *Lever de rideau théorique: quelques esquisses conceptuelles*, „Palimpsestes", nr. 16, „De la lettre à l 'esprit: traduction ou adaptation?", Presses de la Sorbonne Nouvelle, pp. 15-30.

Mavrodin, Irina (1977): *Romanul poetic*, Bucureşti, Editura Univers, col. „Eseuri", 224 p.

Mavrodin, Irina (2004): *Convorbiri cu Al. Deşliu*, Focşani, Editura Pallas, 224 p.

Mavrodin, Irina (2005): *Poemul e o metaforă totală şi un „strigăt"* (interviu realizat de Gina Puică), în „Poesis", Anul XVI, nr. 1-2 (169-170), ianuarie-februarie 2005, p. 19.

Mavrodin, Irina (2006): *Despre traducere: literal şi în toate sensurile*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, col. „Hermes", 179 p.

Popescu, Mihaela (2001): *Cronica traducerilor:* Belle du Seigneur - Frumoasa Domnului, [on-line], în „România literară", nr. 29. Accesat în 15 septembrie 2018, disponibil la adresa: http://www.romlit.ro/index.pl/belle_du_seigneur__frumoasa_ domnului

Puică, Gina (2005): *Irina Mavrodin şi epifania gestului scriptural*, în „Poesis", Anul XVI, nr. 1-2 (169-170), ianuarie-februarie 2005, p. 20-23.

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)

*** (2004): *Dossier: En l'honneur d'Irina Mavrodin*, în „Atelier de traduction", nr. 2, Editura Universităţii Suceava, pp. 43-66.

BDD-A30080 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:23 UTC)